

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2560 – 2564) ยึดหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำ และขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม โดยวิสัยทัศน์ของกรอบยุทธศาสตร์ชาติที่กำหนดว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” โดยองค์การบริหารส่วนตำบลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นมีความต้องการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากพบว่าเด็กและเยาวชนในพื้นที่ขาดภูมิคุ้มกันทางสังคมในหลายประเด็น จากสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงจำเป็นต้องมีการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมเพื่อให้สังคมไทยเกิดความเข้มแข็ง โดยการทำให้ทุกฝ่าย ทุกองค์กร โดยเฉพาะพ่อแม่ ผู้ปกครอง และชุมชน ทั้งนี้ชุมชนจะเข้มแข็งได้ ต้องมีรากฐานทางสังคมที่ดีกล่าวคือ มีภูมิคุ้มกันทางสังคมซึ่งเป็นความสามารถของบุคคลในการสร้างความเข้มแข็งทั้งจากการเรียนรู้ ทักษะชีวิต การปรับตัวและเข้าใจในผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตลอดจนนำความรู้ความเข้าใจนี้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งเด็กและเยาวชนจะมีภูมิคุ้มกันนี้ได้ก็ย่อมมาจากรากฐานสำคัญ คือ ครอบครัว โรงเรียน เพื่อน ชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในทุกภาคส่วนที่ต้องมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมการปฏิบัติงานตามแผนและการติดตามประเมินผล ซึ่งถือเป็นการสร้างและปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนได้ร่วมด้วยช่วยกันในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นให้แก่เด็กและเยาวชนในสังคม ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตัวเด็กและเด็กและเยาวชนเอง ตลอดจนเกิดความเข้มแข็งของชุมชนได้หากทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม วิจารย์ พานิช (2554) ได้กล่าวว่าภูมิคุ้มกันทางสังคมที่สำคัญที่สุดคือการเรียนรู้ที่เป็นการเรียนรู้ของคนทุกคน “ตั้งแต่เกิดถึงเชิงตะกอน” หากระบบการเรียนรู้อ่อนแอ สังคมจะอ่อนแอ ต่อสู้ปัญหาและความเปลี่ยนแปลงผันผวนได้ไม่ดี สาเหตุของ “ภูมิคุ้มกันบกพร่องทางสังคม” ระบบการศึกษาที่อ่อนแออย่างยิ่งในปัจจุบัน คือต้นเหตุสำคัญของสภาพ “ภูมิคุ้มกันทางสังคมบกพร่อง” ที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่เพราะทำให้ได้ผลเมืองที่ความคิดตื้น มองเรื่องที่ซับซ้อนและเลื่อนไหลไม่ออก ไม่มีทักษะของการเรียนรู้ ไม่มีอิทธิบาทของการเรียนรู้ ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ทีมวิจัยจึงได้พัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชน

แบบมีส่วนร่วม ที่ตำบลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นขึ้นเพื่อเป็นต้นแบบในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมให้แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ

1. เพื่อศึกษาถึงบริบทของสังคม กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและปัจจัยเสี่ยงทางสังคมของเด็กและเยาวชน
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วม
3. เพื่อทดลองใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วม

คำถามการวิจัย

1. บริบทของสังคมเป็นอย่างไร ความเป็นไปได้ของกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาเครือข่ายทางสังคมเพื่อสร้างเสริมภูมิคุ้มกันทางสังคม มีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อความเสี่ยงทางสังคมของเยาวชน เพราะเหตุใดปัจจัยนั้นจึงส่งผลกระทบต่อความเสี่ยงทางสังคม
2. รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเยาวชนแบบมีส่วนร่วมมีลักษณะอย่างไร
3. รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเยาวชนแบบมีส่วนร่วมที่พัฒนาขึ้นสามารถสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเยาวชนได้อย่างยั่งยืนหรือไม่

ขอบเขตของการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้างด้วยการสนทนากลุ่ม ผู้นำชุมชน 3 คน ผู้ปกครองเยาวชน 3 คน และผู้นำเยาวชน 3 คน รวม 9 คน
2. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการทดลองกิจกรรมและตอบแบบสอบถาม คือ เด็กและเยาวชน จำนวน 70 คน โดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้
  - 2.1 อยู่ในชุมชนตำบลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
  - 2.2 เด็กและเยาวชน ที่อยู่ในกลุ่มวัยรุ่นที่มีอายุในช่วง 13 – 18 ปี
  - 2.3 ผู้นำชุมชนที่อยู่ในตำบลโนนทัน

2.4 ผู้ปกครองของเด็กและเยาวชนที่อยู่ในตำบลโนนทัน

2.5 ยินยอมในการเข้าร่วมการศึกษา

นิยามศัพท์เฉพาะ

ภูมิคุ้มกันทางสังคม หมายถึง ความสามารถของบุคคลอันประกอบไปด้วยการสร้าง ความเข้มแข็งให้กับตนเอง ทั้งการเรียนรู้ การปรับตัว มีทักษะการใช้ชีวิตทั้งกับครอบครัว โรงเรียน และชุมชน เข้าใจและรู้เท่าทันผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม อีกทั้งรู้จักเตรียมความพร้อมในการป้องกันและจัดการกับตัวเอง จากสิ่งที่ทำให้เกิดปัญหาเพื่อปรับตัวให้สามารถเรียนรู้ เลือกรส รส ประเมิน แยกแยะ คุณค่าและใช้ เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์ และสามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันและอนาคตได้อย่างมีคุณภาพ

รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเด็กและเยาวชน หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมแนะแนวเป็นกิจกรรมหลักร่วมกับการประยุกต์ ทฤษฎีจิตวิทยาการเรียนรู้ตามหลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative) แนวคิดจิตวิทยา กลุ่ม มนุษย์นิยมของ Carl Rogers แนวคิดจิตวิทยาเชิงบวก แนวคิดการรับรู้ความสามารถของตนเองตาม ทฤษฎีปัญญาสังคมของ Albert Bandura ทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ Kohlberg และการให้บริการปรึกษาตามทฤษฎีแบบเน้นทางออกระยะสั้นของ De Shaze เพื่อสร้าง ภูมิคุ้มกันทางสังคมให้แก่เด็กและเด็กและเยาวชนตามปัจจัยเสี่ยงทางสังคมที่พบในชุมชน ซึ่งประกอบ ไปด้วยการพัฒนา ใน 4 ด้าน ได้แก่

ภูมิรู้ หมายถึง ภูมิความรู้ความเข้าใจของเด็กและเยาวชน เรื่อง การสร้างภูมิคุ้มกันทาง สังคมตามรูปแบบที่ได้พัฒนาขึ้น ซึ่งวัดได้จากการวัดความรู้ความเข้าใจภูมิคุ้มกันทางสังคม

ภูมิจิต หมายถึง ภูมิคุ้มกันทางจิตใจของเด็กและเยาวชนที่ประกอบด้วย การรับรู้ ความสามารถของตนเอง การมองโลกในแง่ดี ความสุข ความเชื่ออำนาจในตนเอง เจตคติและค่านิยม ความหย่อนตัว (ความสามารถในการฟื้นฟูตนเองให้กลับมาเหมือนเดิม/รักษาสมดุล/การจัดการ/การ ปรับตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความหวัง ลักษณะมุ่งอนาคตและการควบคุมตน

ภูมิธรรม หมายถึง ภูมิคุ้มกันทางคุณธรรมจริยธรรม (เหตุผลเชิงจริยธรรม) ซึ่งวัดได้จากการ สัมภาษณ์ถึงเหตุผลที่มีต่อสถานการณ์ปัจจัยเสี่ยงทางสังคม

ภูมิทำ หมายถึง ภูมิคุ้มกันทางด้านการปฏิบัติ (เหตุผลเชิงจริยธรรม) ซึ่งวัดได้จากการสังเกต พฤติกรรม

เด็กและเยาวชน หมายถึง บุคคลที่มีอายุยังไม่เกิน 15 ปีบริบูรณ์แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลของการวิจัยในครั้งนี้ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเยาวชน และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ดังนี้

1. ได้ทราบบริบทของเยาวชนในกลุ่มพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และได้ทราบปัจจัยและสาเหตุของปัจจัยเสี่ยงทางสังคมของเยาวชน
2. ได้รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเยาวชน ซึ่งประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้ภูมิคุ้มกันทางสังคมของเยาวชน แบบวัดภูมิคุ้มกันทางสังคมของเยาวชน และคู่มือการจัดการเรียนรู้ภูมิคุ้มกันทางสังคมของเยาวชนอย่างยั่งยืน
3. ได้เสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมของเยาวชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล โนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น